

Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση

Τόμ. 11, Αρ. 9B (2022)

Επιμορφωτικές ανάγκες εκπαιδευτών Δημόσιων
Ινστιτούτων Επαγγελματικής Κατάρτισης (ΔΙΕΚ)
σε διαδικτυακά περιβάλλοντα μάθησης.

Σημέλα Παναγιώτης Ιορδανίδου

doi: [10.12681/icodl.3357](https://doi.org/10.12681/icodl.3357)

Επιμορφωτικές ανάγκες εκπαιδευτών Δημόσιων Ινστιτούτων Επαγγελματικής Κατάρτισης (ΔΙΕΚ) σε διαδικτυακά περιβάλλοντα μάθησης.

Training needs of trainers of Public Vocational Training Institutes in online learning environments

Σημέλα Ιορδανίδου
Εκπαιδεύτρια ΙΝΕΔΙΒΙΜ
melinaord@gmail.com

Abstract

Online Learning Environments can play an important role in enhancing the learning process in adult education by enhancing learners' skills. The modern adult educator has an advisory role in promoting learning and seeks new teaching methods. Online Learning Environments have a catalytic contribution to the diffusion of learning. The purpose of this research was to detect the training needs of Public Vocational Training Institutes. The results of the research were particularly encouraging, proving the positive response of the participating instructors for their participation in the online Learning Environments as well as in the enhancement of the learning process by using them

Keywords: *training needs, adult education, online learning environments*

Περίληψη

Τα Διαδικτυακά Περιβάλλοντα Μάθησης (ΔΠΜ) μπορούν να παίξουν σημαντικό ρόλο στην ενίσχυση της μαθησιακής διαδικασίας στην εκπαίδευση ενηλίκων ενισχύοντας τις δεξιότητες των εκπαιδευομένων. Ο σύγχρονος εκπαιδευτής ενηλίκων έχει συμβουλευτικό ρόλο στην προώθηση της μάθησης και αναζητά νέες μεθόδους διδασκαλίας. Τα ΔΠΜ έχουν μια καταλυτική συμβολή στη διάχυση της μάθησης. Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν η ανίχνευση των επιμορφωτικών αναγκών εκπαιδευτών Ινστιτούτων Επαγγελματικής Κατάρτισης (ΙΕΚ) σε ΔΠΜ. Τα αποτελέσματα της έρευνας ήταν ιδιαίτερα ενθαρρυντικά αποδεικνύοντας τη θετική ανταπόκριση των συμμετεχόντων εκπαιδευτών για τη συμμετοχή τους σε ΔΠΜ καθώς και στην ενίσχυση της μαθησιακής διαδικασίας με τη χρήση αυτών.

Λέξεις-κλειδιά: *εκπαιδευτικές ανάγκες, εκπαίδευση ενηλίκων, Διαδικτυακά Περιβάλλοντα Μάθησης*

Εισαγωγή

Η μάθηση είναι μια συνεχής διαδικασία που εδράζει στην εμπειρία. Ο τρόπος με τον οποίο οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται τις εμπειρίες τους ποικίλλει, ωστόσο η εμπειρία που θεωρείται ως ερέθισμα, προσφέρει πολύτιμες ευκαιρίες για προβληματισμό. Έτσι, η μάθηση θεωρείται «μια διαδικασία με την οποία η γνώση δημιουργείται μέσω του μετασχηματισμού της εμπειρίας» (Kolb, 1984).

Οι διαστάσεις της μάθησης έχουν εφαρμογή στο περιβάλλον εργασίας και σχετίζονται με την ανάπτυξη ικανοτήτων. Αυτές οι ικανότητες μπορούν να περιλαμβάνουν «προσωπικά και συλλογικά κίνητρα, συναισθήματα και δέσμευση και η πρακτική τους αξία εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από ένα θετικό ενδιαφέρον και μια [ανάλογη] στάση» (Illeris, 2008).

Οι προσδοκίες των ενήλικων εκπαιδευόμενων συνδέονται άρρηκτα με την ικανοποίηση στόχων που και οι ίδιοι μπορεί να έχουν θέσει, επομένως, είναι στόχοι που έχουν νόημα για τη ζωή ή τη δουλειά τους και προφανώς χρειάζεται να έχουν και άμεση εφαρμογή (Λευθεριώτου 2012).

Μια βασική κατηγοριοποίηση των προϋποθέσεων για την αποτελεσματική μάθηση των ενηλίκων ορίζει τρεις βασικές παραδοχές: α) ότι οι εκπαιδευόμενοι πρέπει να βρίσκονται στο επίκεντρο της μαθησιακής διαδικασίας, β) ότι είναι αναγκαίο να ενθαρρύνεται συνεχώς η ενεργητική συμμετοχή τους και γ) ότι χρειάζεται να καλλιεργείται ένα μαθησιακό κλίμα βασισμένο στη σωστή επικοινωνία, τη συνεργασία και τον αμοιβαίο σεβασμό (Λευθεριώτου, 2005).

Ο ρόλος του σύγχρονου εκπαιδευτή ενηλίκων απαιτεί μια μετατόπιση από το παραδοσιακό δασκαλοκεντρικό μοντέλο εκπαίδευσης και τον δάσκαλο – αυθεντία σε ένα μοντέλο, στο οποίο κάθε εκπαιδευόμενος βρίσκεται στο επίκεντρο της μαθησιακής διαδικασίας και ο εκπαιδευτής λειτουργεί περισσότερο ως ένας καταλύτης αλλαγών. Στο πλαίσιο αυτό, οι προσδοκίες ως προς τον εκπαιδευτή δεν είναι η απόλυτη κατοχή της γνώσης, της ύλης. Αντίθετα, είναι πολύ σημαντικό για τον εκπαιδευτή να αναγνωρίσει τα όριά των γνώσεών του και να μπορεί να πει «δεν ξέρω», αναγνωρίζοντας ότι οι όποιες αλλαγές μπορούν να έρθουν μόνο με τη συμμετοχή των εκπαιδευόμενων (Γούλας, 2008).

Πρωταρχικός στόχος αυτού του τύπου εκπαιδευτή ενηλίκων είναι η συνεχής ενθάρρυνση για ενεργητική συμμετοχή των εκπαιδευόμενων. Επομένως, είναι απαραίτητο να δημιουργούνται και να διασφαλίζονται συνεχώς οι προϋποθέσεις σύμφωνα με τις οποίες οι ενήλικες εκπαιδευόμενοι μαθαίνουν αποτελεσματικά (Courau, 2000).

Η ενήλικη μάθηση είναι μια πολυσύνθετη διεργασία που απαιτεί εμπλοκή των εκπαιδευόμενων σε όλα τα στάδια της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Η κατάσταση αυτή μπορεί να αντιμετωπιστεί μόνο κάτω από την καθοδήγηση ενός έμπειρου και πολύ καλά προσαρμοσμένου εκπαιδευτή, καθώς θα παίζει το ρόλο του εμπνευστή για τη συμμετοχή όλων εκπαιδευόμενων και όχι του μεταβιβαστή γνώσεων και αξιών (Κόκκος, 2005).

Για να πετύχει ένας εκπαιδευτής ενηλίκων πρέπει να έχει ένα βασικό προσόν που θα υπερισχύει όλων των υπολοίπων. Πάνω από όλα θα πρέπει να είναι ένας καλός άνθρωπος για να μπορεί να νοιάζεται για τους εκπαιδευόμενους και να μπορεί να συσχετίζεται μαζί τους. Γίνεσαι καλός εκπαιδευτής μόνο όταν καταφέρνεις και εκπληρώνεις τους στόχους της αποστολής σου χωρίς να υπονομεύεται η αξιοπρέπεια των εκπαιδευόμενων. Η αναγνώριση και το κύρος του εκπαιδευτή δεν χαρίζεται από τους εκπαιδευόμενους λόγω της θέσης αλλά κερδίζεται από τη στάση και τη συμπεριφορά του (Jarvis, 2004 ; Jarvis 2005).

Η απελευθέρωση της μαθησιακής διαδικασίας από το χώρο, το χρόνο προσδίδει στην εκπαιδευτική προσέγγιση μια νέα διάσταση: την εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Ως το κατ' εξοχήν εργαλείο της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης αναδεικνύεται το Διαδίκτυο, το οποίο εξελίσσεται και βελτιώνεται διαρκώς, δημιουργώντας νέα Διαδικτυακά Εκπαιδευτικά Εργαλεία. Η ενσωμάτωση αυτών στην εκπαίδευση δημιουργεί την ανάγκη για νέα Διαδικτυακά Περιβάλλοντα Μάθησης, στα οποία αναθεωρούνται και

ανασηματίζονται διδακτικές διαδικασίες, προσεγγίσεις και μεθοδολογίες (Γκίκας, 2013).

Οι εκπαιδευτές ενηλίκων που εμπλέκονται στη μαθησιακή διαδικασία, προσαρμόζονται συνεχώς στις καινούριες συνθήκες φροντίζοντας να εκπληρώνουν τον ρόλο τους. Σύμφωνα με την Λευθεριώτου (2014) ο ρόλος του εκπαιδευτή ενηλίκων είναι σύνθετος και απαιτητικός. Ο εκπαιδευτής θα πρέπει πάντα να μπορεί να είναι ο καταλύτης όλων των εκπαιδευτικών πράξεων.

Η μαθησιακή διαδικασία έχει σαν στόχο την καλλιέργεια της κριτικής σκέψης και της ανάπτυξης σχετικών δεξιοτήτων και δεν θεωρείται μόνο ατομική υπόθεση, αλλά δίδεται έμφαση στην κοινωνική διάσταση της μάθησης, και ιδιαίτερα στη συνεργατική μάθηση. Πλέον είναι δυνατή η εστίαση σε ένα πεδίο που αναπτύσσεται δυναμικά τα τελευταία χρόνια, με τη δημιουργία Διαδικτυακών Περιβαλλόντων Μάθησης (ΔΠΜ), αξιοποιώντας υπηρεσίες του Διαδικτύου, Ο τρόπος διδασκαλίας-μάθησης, που εφαρμόζεται με τη χρήση ΔΠΜ και ΤΠΕ, προσομοιώνοντας την εκπαιδευτική διαδικασία με τέτοιο τρόπο, ώστε οι συμμετέχοντες σε αυτή (διδάσκοντες και μαθητές) να μην αμβλύνονται από χωροχρονικούς περιορισμούς (Γκίκας, 2020).

Τα ΔΠΜ όπως είναι το Edmodo έχουν την ιδιότητα να γεφυρώνουν το χάσμα μεταξύ του τρόπου ζωής και του τρόπου διδασκαλίας των εκπαιδευόμενων, συνδυάζοντας την παραδοσιακή με την ψηφιακή διδασκαλία. (Balasubramanian et al., 2015).

Η ανατροφοδότηση που παρέχει το ψηφιακό αυτό εργαλείο τόσο στους εκπαιδευτές όσο και στους εκπαιδευόμενους ενισχύει την ενεργό συμμετοχή τους στη διαδικασία της μάθησης (Trust, 2012).

Σκοπός της έρευνας ήταν η ανίχνευση των εκπαιδευτικών αναγκών των εκπαιδευτών των ΔΙΕΚ και η διερεύνηση του ρόλου τους στην εκπαιδευτική διαδικασία, μέσα από την οπτική των εκπαιδευτών ενηλίκων που διδάσκουν σ' αυτά. Στόχος ήταν η διερεύνηση των απόψεών τους γύρω από εκπαιδευτικά προγράμματα που θα ήθελαν να συμμετέχουν για να καλύψουν κάποιες από τις εκπαιδευτικές τους ανάγκες και το κατά πόσο αυτές οι ανάγκες επηρέαζαν το εκπαιδευτικό τους έργο.

Μεθοδολογία

Για την υλοποίηση της έρευνας επιλέχθηκε ως πληθυσμός στόχος 20 εκπαιδευτές ενηλίκων του ΔΙΕΚ Θεσσαλονίκης που είχαν διδάξει κατά το χειμερινό εξάμηνο 2019.

Ο πληθυσμός στόχος είναι μια ομάδα ατόμων με ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά γνωρίσματα που ο ερευνητής μπορεί να προσδιορίσει και να μελετήσει. Μέσα από αυτόν τον πληθυσμό στόχο, οι ερευνητές μπορούν έπειτα να επιλέξουν ένα δείγμα για μελέτη (Creswell, 2016).

Το ερευνητικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε περιλάμβανε τα ερωτήματα στα οποία θα δίνονταν απαντήσεις, έτσι ώστε να διερευνηθεί πλήρως το κύριο θέμα της έρευνας.

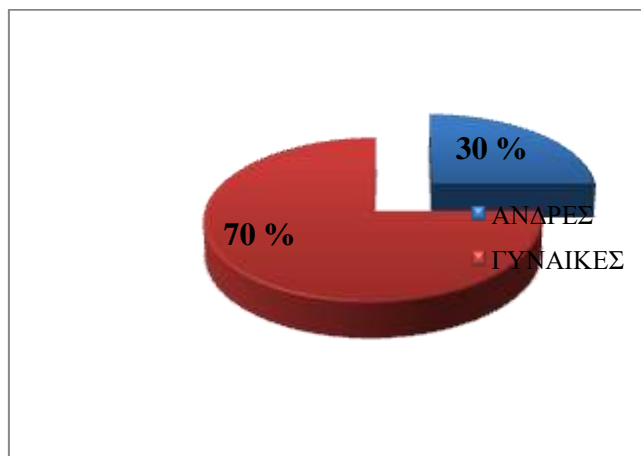
Γενικά το ερωτηματολόγιο θα πρέπει να ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις όταν το ζητούμενο είναι να συγκεντρωθούν δεδομένα που αφορούν ατομική στάση απέναντι στα πράγματα και στις καταστάσεις. Επίσης τα δεδομένα που συλλέγονται με ερωτηματολόγια μπορούν να αναλυθούν στατιστικά με τη χρήση κατάλληλων εργαλείων και προγραμμάτων περιγραφικής στατιστικής (Cohen, et al. , 2008).

Οι εκπαιδευτές που συμμετείχαν στην έρευνα κλήθηκαν να εκφράσουν τις απόψεις τους που αφορούσαν την ενίσχυση των προσδοκιών της μαθησιακής διαδικασίας, τις δεξιότητες που απαιτούνται στη μαθησιακή διαδικασία, τη συμμετοχή σε διαδικτυακά περιβάλλοντα μάθησης και ειδικότερα για το διαδικτυακό περιβάλλον του Edmodo.

Αποτελέσματα

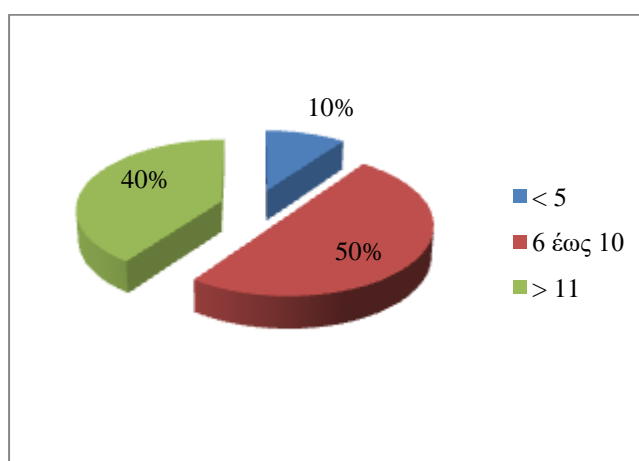
Τα αποτελέσματα που προέκυψαν μετά την υποβολή του ερωτηματολογίου στην ομάδα στόχο των 20 εκπαιδευτών του ΔΙΕΚ Θεσσαλονίκης ήταν τα εξής :

Στο Σχήμα 1 αποδίδεται το ποσοστό του φύλου των εκπαιδευτών που συμμετείχαν στην έρευνα όπου το 70% ήταν γυναίκες και το 30% ήταν άνδρες

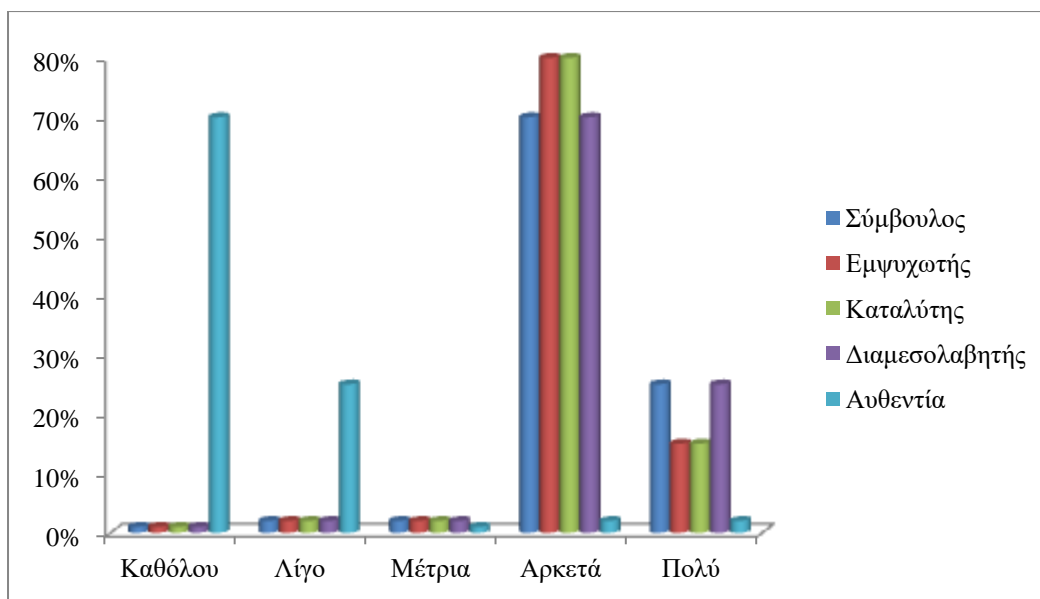
Σχήμα 1 : Ποσοστό φύλου των συμμετεχόντων εκπαιδευτικών

Στο Σχήμα 2 αποδίδονται τα έτη προϋπηρεσίας των εκπαιδευτών που συμμετείχαν στην έρευνα όπου το 50 % είχαν 6 έως 10 έτη προϋπηρεσίας, το 40 % είχαν περισσότερα από 11 έτη προϋπηρεσίας και το 10 % είχαν λιγότερα από 5 έτη προϋπηρεσία.

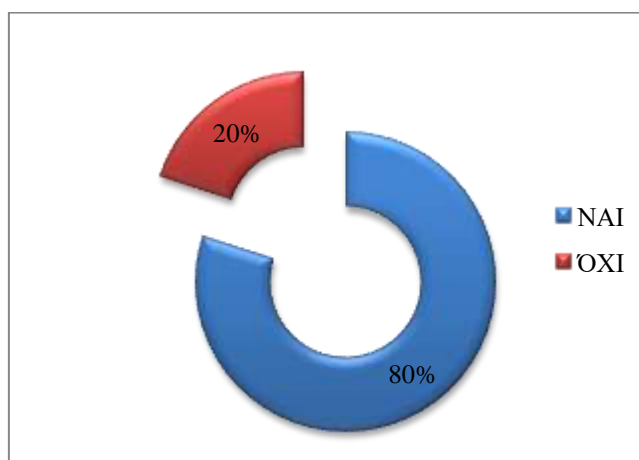
Σχήμα 2 : Έτη προϋπηρεσίας των εκπαιδευτών

Στο Σχήμα 3 παρουσιάζονται τα γνωρίσματα του εκπαιδευτή ενηλίκων, όπου οι συμμετέχοντες στην έρευνα θεώρησαν ότι ο εκπαιδευτής ενηλίκων είναι κυρίως σύμβουλος, εμπνευστής, διαμεσολαβητής, καταλύτης και σε ελάχιστα ποσοστά είναι αυθεντία.

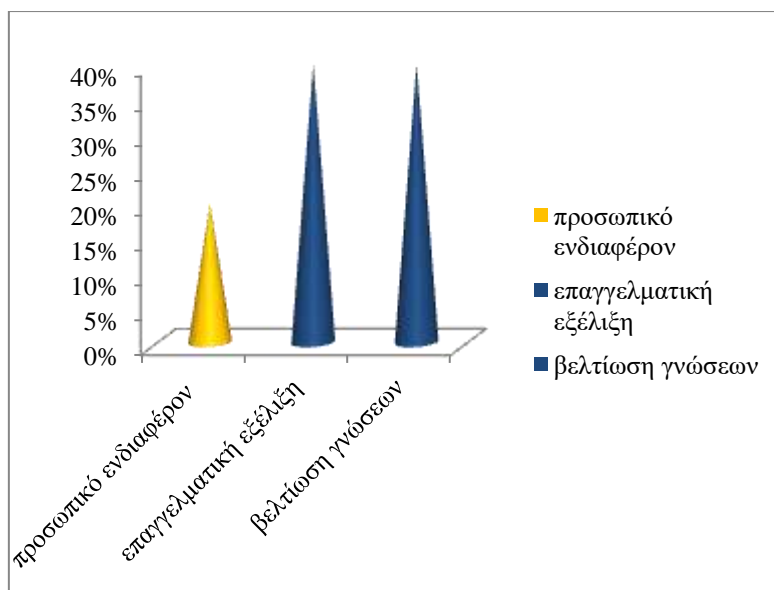
Σχήμα 3 : Γνωρίσματα του εκπαιδευτή ενηλίκων

Στο Σχήμα 4 παρουσιάζονται οι απόψεις των συμμετεχόντων εκπαιδευτών για την ενίσχυση των προσδοκιών της μαθησιακής διαδικασίας με τη συμμετοχή σε πρόγραμμα επιμόρφωσης εκπαιδευτών ενηλίκων, όπου το 80 % θεώρησε ότι θα ενισχυθεί ενώ το 20 % δεν θεώρησε ότι θα ενισχυθεί.

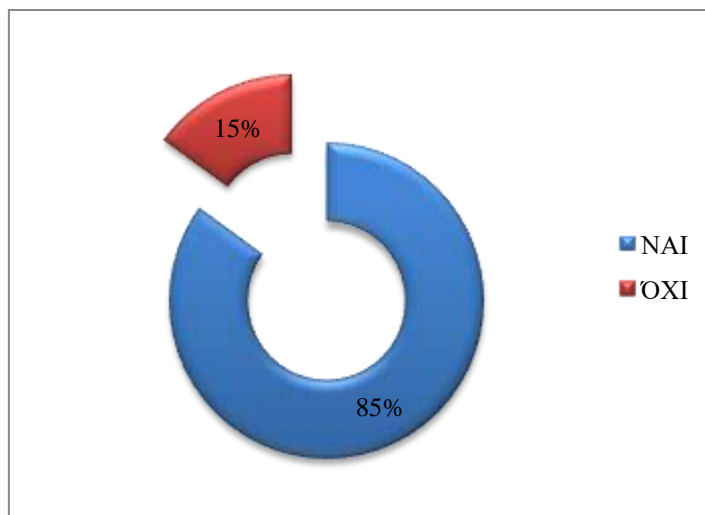
Σχήμα 4 : Ενίσχυση της μαθησιακής διαδικασίας

Στο Σχήμα 5 παρουσιάζονται οι λόγοι συμμετοχής των εκπαιδευτών σε πρόγραμμα εκπαίδευσης ενηλίκων στο παρελθόν όπου το 40 % συμμετείχε για τη βελτίωση των γνώσεων και την επαγγελματική εξέλιξη αντίστοιχα, ενώ το 20 % συμμετείχε από προσωπικό ενδιαφέρον.

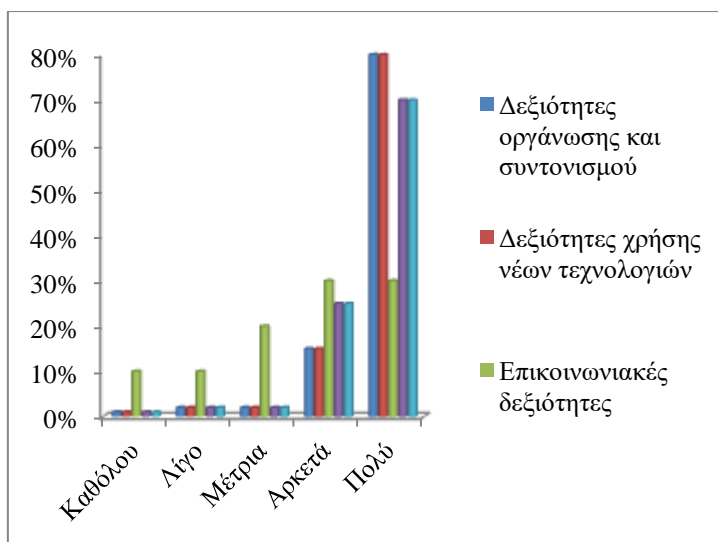
Σχήμα 5 : Λόγοι συμμετοχής των εκπαιδευτών σε πρόγραμμα εκπαίδευσης ενηλίκων στο παρελθόν

Στο Σχήμα 6 αποδίδεται η συμμετοχή των εκπαιδευτών σε πρόγραμμα εκπαίδευσης ενηλίκων στο παρελθόν, όπου το 85 % είχε συμμετοχή ενώ το 15% δεν είχε συμμετοχή.

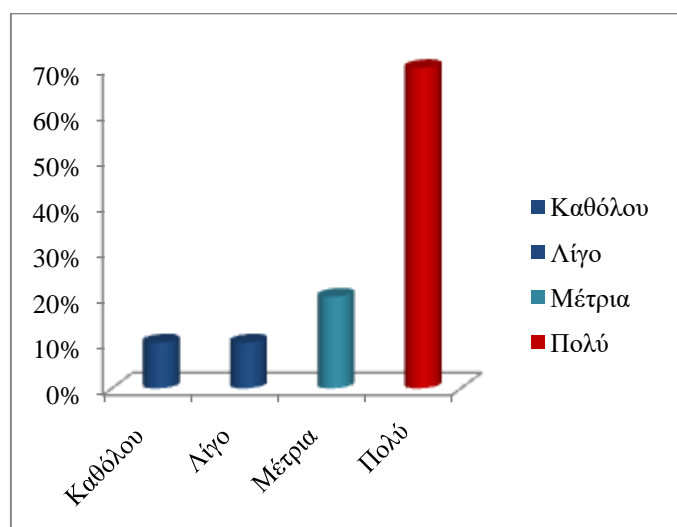
Σχήμα 6 : Συμμετοχή των εκπαιδευτών σε πρόγραμμα εκπαίδευσης ενηλίκων στο παρελθόν

Στο Σχήμα 7 παρουσιάζονται οι απόψεις των συμμετεχόντων εκπαιδευτών για τις σημαντικές δεξιότητες για την εκπαιδευτική διαδικασία όπου το μεγαλύτερο ποσοστό θεώρησε την οργάνωση και συντονισμό, τη χρήση νέων τεχνολογιών, την εφαρμογή των εκπαιδευτικών τεχνικών και την αξιολόγηση της εκπαιδευτικής διαδικασίας ως τις πιο σημαντικές δεξιότητες που πρέπει να κατέχει ο εκπαιδευτής ενηλίκων, ενώ οι επικοινωνιακές δεξιότητες κατέλαβαν μικρότερο ποσοστό στις απόψεις των συμμετεχόντων εκπαιδευτών.

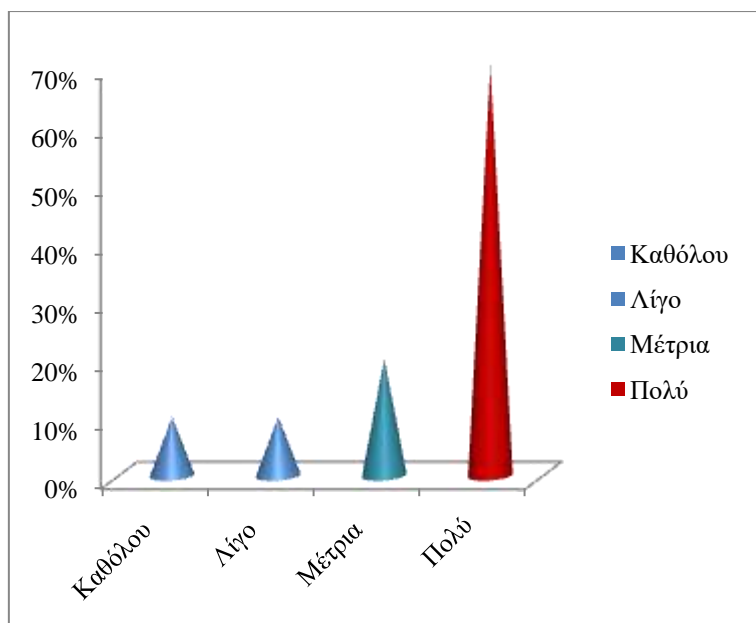
Σχήμα 7 : Σημαντικές δεξιότητες για την εκπαιδευτική διαδικασία

Στο Σχήμα 8 παρουσιάζονται οι απόψεις των συμμετεχόντων για τη συμμετοχή των συμμετεχόντων σε προγράμματα ένταξης σε διαδικτυακά περιβάλλοντα μάθησης, όπου το 70 % θεώρησε ότι είναι πολύ σημαντική η συμμετοχή αυτή, ενώ το 20 % θεώρησε ότι είναι μέτρια σημαντική, και μόλις το 10 % θεώρησε ότι είναι καθόλου και λίγο σημαντική η συμμετοχή αυτή.

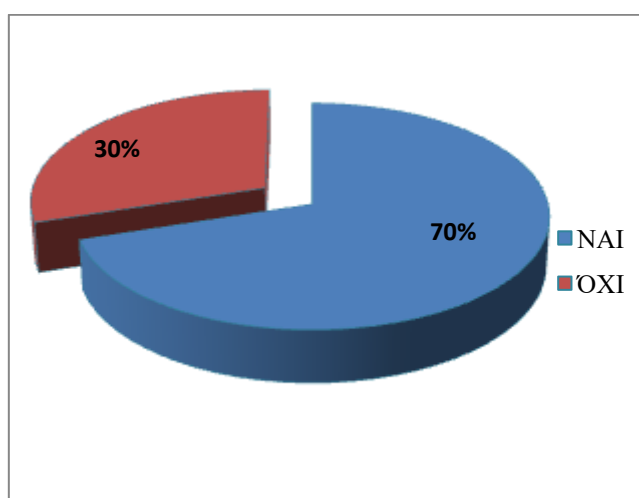
Σχήμα 8 : Συμμετοχή σε διαδικτυακά περιβάλλοντα μάθησης

Στο Σχήμα 9 παρουσιάζονται οι απόψεις των εκπαιδευτών για και την ενίσχυση της μαθησιακής διαδικασίας με τη συμμετοχή σε προγράμματα επιμόρφωσης σε διαδικτυακά περιβάλλοντα μάθησης, όπου το 70 % θεώρησε ότι θα ενισχυθεί πολύ, το 20 % θεώρησε ότι θα ενισχυθεί μέτρια, και μόλις το 10 % θεώρησε ότι είναι καθόλου και λίγο η ενίσχυση της μαθησιακής διαδικασίας.

Σχήμα 9 : Ενίσχυση μαθησιακής διαδικασίας με τη συμμετοχή σε διαδικτυακά περιβάλλοντα μάθησης

Στο Σχήμα 10 παρουσιάζονται οι απόψεις των συμμετεχόντων εκπαιδευτών για το διαδικτυακό περιβάλλον Edmodo όπου το 70 % το γνώριζε ενώ το 30 % δεν το γνώριζε.

Σχήμα 10: Απόψεις για το Edmodo

Συμπεράσματα

Τα Διαδικτυακά Περιβάλλοντα Μάθησης (ΔΠΜ) θεωρείται ότι μπορούν να χρησιμεύσουν ως γνωστικά εργαλεία. Ο καλύτερος τρόπος για να μπορέσει να οικοδομήσει κάποιος νέες γνώσεις, είναι με τη βοήθεια των υπολογιστικών συστημάτων και, κατ'επέκταση με τα ΔΠΜ. Στην κατεύθυνση αυτή, οι ΤΠΕ και τα ΔΠΜ θεωρούνται ως γνωστικά εργαλεία που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την ανάπτυξη δεξιοτήτων, καθώς και την υποστήριξη των μαθητών στη μαθησιακή διαδικασία. Με την εφαρμογή ΔΠΜ, η παραγωγή της μάθησης, μετατοπίζεται από το

διδάσκοντα ως μεταδότη της γνώσης και τους μαθητές ως παθητικούς δέκτες (δασκαλοκεντρικό μοντέλο), σε πιο μαθητοκεντρικά περιβάλλοντα, όπου ο ρόλος του

εκπαιδευτή είναι υποστηρικτικός κι ενθαρρύνει την αυτοκαθοδηγούμενη μάθηση, την καλλιέργεια της κριτικής σκέψης και την ανάπτυξη ψηφιακών και κοινωνικών δεξιοτήτων των εκπαιδευομένων (Γκίκας, 2020).

Στην παρούσα έρευνα ανιχνεύθηκαν οι επιμορφωτικές ανάγκες των εκπαιδευτών ενηλίκων σε ΔΠΜ με έμφαση στο edmodo και αποδείχθηκε η θετική απόκριση των συμμετεχόντων εκπαιδευτών στην ανάγκη συμμετοχής τους σε ΔΠΜ καθώς και της πεποίθησης τους ότι η μαθησιακή διαδικασία θα ενισχυθεί με τη συμμετοχή των εκπαιδευομένων σε ΔΠΜ όπου ο ρόλος των εκπαιδευτών θα είναι συμβουλευτικός..

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Balasubramanian, K., Jaykumar, V., & Fukey, L. N. (2014). A study on “Student preference towards the use of Edmodo as a learning platform to create responsible learning environment” .*Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 144, 416-422.
- Γκίκας, Α. (2013). Διαδικτυακά Περιβάλλοντα Μάθησης Σύγχρονης και Ασύγχρονης Τηλεκπαίδευσης : Τριετής Εφαρμογή. 7^ο Συνέδριο για την Ανοιχτή Εξ αποστάσεως Εκπαίδευση. 7(B), 1-14.
- Γκίκας, Α. (2020). Διδασκαλία με χρήση Τ.Π.Ε. στη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Μικτή Μάθηση και Διαδικτυακά Περιβάλλοντα Μάθησης. 10 Πανελλήνιο Συνέδριο για την Προώθηση της Εκπαιδευτικής Καινοτομίας.
- Γούλας, Χ. (2008). *Εισαγωγή στην Εκπαίδευση Ενηλίκων και Βασικές Διδακτικές Τεχνικές*. Εκπαιδευτικό υλικό συνδικαλιστικής εκπαίδευσης. Αθήνα: Ινστιτούτο Εργασίας – ΓΣΕΕ.
- Courau, S. (2000). *Τα βασικά «εργαλεία» του εκπαιδευτή ενηλίκων*. Αθήνα. Εκδόσεις Μεταίχιμο.
- Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2008). *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας*. Αθήνα. Εκδόσεις Μεταίχιμο.
- Creswell, J. (2016). *Η έρευνα στην εκπαίδευση – σχεδιασμός, διεξαγωγή και αξιολόγηση ποσοτικής και ποιοτικής έρευνας* Αθήνα. Εκδόσεις Ιων.
- Illeris, K. (2008). Learning, Work and Competence Development. *Conference Proceedings*. 4th annual NQF Colloquium. SAQA.
- Jarvis, P. (2004). *Συνεχιζόμενη εκπαίδευση και κατάρτιση: θεωρία και πράξη*. Αθήνα: Μεταίχιμο.
- Jarvis, P. (2005). *Μεθοδολογία Εκπαίδευσης Ενηλίκων. Θεωρητικό πλαίσιο και προϋποθέσεις μάθησης*. Πάτρα. Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Kolb, D. (1984). *Experiential learning: Experience as the source of learning and development*. Englewood Cliffs, N.J.; London: Prentice-Hall.
- Κόκκος, Α. (2005). *Εκπαίδευση Ενηλίκων: Ανιχνεύοντας το πεδίο*. Αθήνα. Εκδόσεις Μεταίχιμο.
- Λευθεριώτου, Π. (2012). *Εκπαίδευση Εκπαιδευτών Συμβούλων. Οδηγός μελέτης εκπαιδευτικού οδηγού*. Αθήνα: Κέντρο Ανάπτυξης Εκπαιδευτικής Πολιτικής (ΚΑΝΕΠ – ΓΣΕΕ).
- Λευθεριώτου, Π. (2005). *Διερεύνηση εκπαιδευτικών αναγκών εκπαιδευτών της Γενικής Γραμματείας Εκπαίδευσης Ενηλίκων*. Διπλωματική εργασία. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Λευθεριώτου, Π. (2014). *Σχεδιασμός προγραμμάτων εκπαίδευσης ενηλίκων στην Ελλάδα: Η περίπτωση της Γενικής Γραμματείας Δια Βίου Μάθησης*. Διδακτορική Διατριβή. Πάτρα. Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο
- Trust, T. (2012). Professional learning networks designed for teacher learning. *Journal of Digital Learning in Teacher Education*, 28(4), 133-138.